

ความฉลาดทางจิตวิญญาณ: หัวใจสำคัญบนเส้นทางการศึกษาพยาบาล*

Spiritual Quotient: The Heart of Nursing Education

ธนพล บรรดาศักดิ์¹ เสาวลักษณ์ ตันติสุวิพงษ์²

นฤมล จันทระเกษม³ และ เฉลิมพล กำใจ⁴

Thanapol Bundasak¹, Saovaluk Tantisuwichwong²

Narumol Jangasem³ and Chalermpon Kajai⁴

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พระพุทธบาท

Boromarajonnani College of Nursing, Phra-Phutthabat

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา

Boromarajonani College of Nursing, Phayao

¹Corresponding Author Email: teacherdream27@gmail.com

บทคัดย่อ

ความฉลาดทางจิตวิญญาณ เป็นความสามารถในการรับรู้และการเข้าใจคุณค่าของชีวิต ทำให้บุคคลเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายในชีวิต สามารถปรับตัว ทำให้เกิดมุมมองต่อชีวิตที่กว้างขึ้นและลึกซึ้ง เพื่อเป็นหนทางไปสู่การประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายและมีความสุข อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลแยกแยะสิ่งต่างๆ ภายใต้อารมณ์ความรู้สึก

บทความนี้จะนำเสนอความเป็นมาของความฉลาดทางจิตวิญญาณ แนวคิดและทฤษฎีความฉลาดทางจิตวิญญาณ ความสำคัญของความฉลาดทางจิตวิญญาณ และวิธีการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณให้นักศึกษาพยาบาล ส่งผลให้นักศึกษามีจุดมุ่งหมายในการเรียนและการใช้ชีวิต สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองให้ฝ่าฟันอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ มีความสุขในการเรียนและการดำเนินชีวิตบนเส้นทางการศึกษาพยาบาล อีกทั้งยังช่วยให้นักศึกษาเข้าใจความคิดและความรู้สึกของผู้รับบริการ เกิดการยอมรับและเคารพคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันนำไปสู่การดูแลผู้รับบริการอย่างเป็นองค์รวมต่อไป

คำสำคัญ: ความฉลาดทางจิตวิญญาณ; การศึกษาพยาบาล

Abstract

Spiritual intelligence is ability of an individual to perceive the value of life that helps human beings to understand goal of life, and adapt themselves to acquire broader perspectives. It helps individuals to spend their lives to achieve their success and happiness. Moreover, it is the way for individuals to examine their life experience within the moral framework. This article presents the history, concept, theory, significance and developing method of spiritual intelligence. The purpose of this paper is to strengthen the spiritual intelligence of nursing students that result in these students developing their goal of studying and life. This also helps nursing students to adapt and develop themselves to overcome the barriers until reaching successfulness that enhance the student to be happy in life and learning. Furthermore, spiritual intelligence also helps the student to understand the thoughts and feelings of the patients that promote the student to accept and respect human dignity of the patient. Consequently, the student provides holistic care for the patient.

Keywords: Spiritual Quotient; Nursing Education

บทนำ

ความฉลาดทางจิตวิญญาณ (Spiritual Quotient: SQ) เป็นความสามารถในการรับรู้และการเข้าใจคุณค่าของชีวิตตลอดจนทำให้บุคคลเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายในชีวิต สามารถสร้างเป้าหมาย และประเมินการกระทำหรือวิธีการดำเนินชีวิตของตนเอง ทำให้บุคคลมีมุมมองต่อชีวิตที่กว้างขึ้นและลึกซึ้ง เพื่อเป็นหนทางไปสู่การประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายและมีความสุข อีกทั้งความฉลาดทางจิตวิญญาณยังเป็นเรื่องที่ทำให้บุคคลแยกแยะสิ่งต่างๆ ภายใต้กรอบศีลธรรมได้เป็นอย่างดี (Zohar & Marshall, 2000; Hildebrandt, 2011) นอกจากนี้ เดวิด บี คิง (King, 2008) ยังกล่าวว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณ นอกจากจะเป็นการค้นหาคุณค่าและความหมายในชีวิตแล้ว ความฉลาดทางจิตวิญญาณยังมีความสามารถทางจิตใจที่ใช้ในการปรับตัว ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเข้าใจเหตุผลในการมีชีวิต ทำให้เกิดสมาธิ นำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้เหตุผลที่เหมาะสม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า นักศึกษาพยาบาลมีความฉลาดทางจิตวิญญาณอยู่ในระดับดี ซึ่งหากนักศึกษามีความฉลาดทางจิตวิญญาณในระดับที่สูงขึ้น ก็จะทำให้ นักศึกษามีจุดมุ่งหมายในการเรียนพยาบาลเพื่อที่จะพัฒนาความสามารถของตนเองให้เป็นพยาบาลวิชาชีพที่ดีของสังคม (Noohi, Rahimi & Nakhaee, 2014) มีคุณธรรมและจริยธรรมซึ่งครอบคลุมถึงการตัดสินใจเชิงจริยธรรมตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ (Jang, Khoramirad, Pourmarzi, & Raisi, 2017) จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้นักศึกษาพยาบาลมีจุดมุ่งหมายในการเรียนและการใช้ชีวิต สามารถปรับตัวและพัฒนาดตนเองให้ผ่านอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายในชีวิตและความฝันของตนเองได้ สามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานคุณธรรมจริยธรรม และนำไปปรับใช้ในชีวิตการทำงาน ชีวิตส่วนตัว ชีวิตครอบครัวและสังคมได้อย่างเหมาะสม มีจิตใจที่เข้มแข็งและสามารถกลับมาดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (Wichitnaowaratana, 2014, Sucaromana, 2016)

นักศึกษาพยาบาลซึ่งกลุ่มวัยรุ่นที่เข้ามาศึกษาในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตนั้น บางคนพ่อแม่เลือกให้เพราะเป็นวิชาชีพที่มีเกียรติ จบไปแล้วมีงานรองรับ บางคนไม่รู้จะเรียนสาขาอะไร สอบเรียนพยาบาลได้จึงเลือกเรียน เพราะยังไม่มีเป้าหมายในชีวิต ส่งผลให้ไม่มีความสุขในการเรียนรู้ (Bundasak, Chaowiang, & Jangasem, 2016) นักศึกษาบางคนลาออกจากการเรียนกลางคัน หรือเมื่อสำเร็จการศึกษา มักมีอัตราการลาออกหรือการย้ายงานค่อนข้างสูง และคงอยู่ในวิชาชีพค่อนข้างต่ำ (Khunthar, Kedcham, Sawaengdee & Theerawit, 2013) ดังนั้นการเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณให้กับนักศึกษาพยาบาลตั้งแต่ก้าวเข้าสู่วิชาชีพจะทำให้ นักศึกษามีเป้าหมายในการเรียนพยาบาล มีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นพยาบาลวิชาชีพที่ดี (Noohi, Rahimi & Nakhaee, 2014) มีคุณธรรมและจริยธรรม (Jang, Khoramirad, Pourmarzi, & Raisi, 2017) จากการทบทวนวรรณกรรมการที่จะพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณนั้น พบว่า วัยรุ่นตอนปลายเป็นช่วงเวลาที่ดียิ่งที่สุดที่จะพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ เนื่องจากช่วงที่เข้าสู่วัยรุ่นตอนปลาย สมองจะมีการเจริญเติบโตเต็มที่และมีการพัฒนา

อย่างรวดเร็ว ตลอดจนวัยรุ่นจะมีพัฒนาการทางสติปัญญาสูงขึ้น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล อีกทั้งวัยรุ่นจะเริ่มค้นหาตัวตนของตนเอง เนื่องจากต้องเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า และมีความคาดหวังในการประสบความสำเร็จในชีวิต จะทำให้วัยรุ่นใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมาย มีความรับผิดชอบ มีสมาธิ นำไปสู่การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข (Ruddock & Cameron, 2010)

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณให้กับนักศึกษาพยาบาล เพราะจะทำให้นักศึกษาสามารถตระหนักรู้ถึงคุณค่าในชีวิต มีเป้าหมาย มีแรงจูงใจและทัศนคติที่ดีต่อการเรียน นำไปสู่ความสุขและความสำเร็จในการเรียนตามที่ตนเองได้ตั้งเป้าหมายไว้ (Chanfong, 2008) อีกทั้งการเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณจะทำให้นักศึกษาสามารถดูแลผู้รับบริการด้วยความเข้าใจ รับรู้คุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นำไปสู่การดูแลผู้รับบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ อีกทั้งยังพัฒนานักศึกษาให้มีคุณธรรม จริยธรรม รวมถึงความสามารถในการตัดสินใจเชิงวิชาชีพบนพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิการศึกษาแห่งชาติของหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง รู้คุณค่าของสิ่งต่างๆ โดยปราศจากอคติเห็นถึงความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ที่หลากหลาย ทำให้เกิดความรัก ความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมซึ่งสามารถทำได้โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ (Rattanaphet, Chittcharat and Piasai, 2016)

บทความนี้จะขอเสนอความเป็นมาของความฉลาดทางจิตวิญญาณ แนวคิดและทฤษฎีความฉลาดทางจิตวิญญาณ ความสำคัญของความฉลาดทางจิตวิญญาณ และวิธีการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ เพื่อให้ศึกษามีเป้าหมายในชีวิต ประสบความสำเร็จในการเรียนพยาบาล ดูแลผู้รับบริการอย่างเป็นองค์รวม ตลอดจนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในเส้นทางทางวิชาชีพต่อไป

ความเป็นมาของความฉลาดทางจิตวิญญาณ

ความฉลาดทางจิตวิญญาณ เป็นความฉลาดที่ทำให้บุคคลเข้าใจถึงความหมายในชีวิต จุดมุ่งหมายในชีวิต มองการกระทำ และการดำเนินชีวิตของตนเองในมุมมองที่กว้างขึ้น เป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลแยกแยะสิ่งต่างๆ ภายใตกรอบของศีลธรรม (Zohar & Marshall, 2000) นอกจากนี้ความฉลาดทางจิตวิญญาณยังเป็นการสามารถทางจิตใจที่ใช้ในการตระหนักรู้ การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ทำให้เผชิญปัญหาได้อย่างเหมาะสม (King, 2008)

บินเน็ต (Binet) นักจิตวิทยาชาวฝรั่งเศสได้สร้างแบบสอบวัดเชาว์ปัญญา (Intelligence Quotient: IQ) ในปี ค.ศ. 1905 ซึ่งต่อมาภายหลังพบว่าคนที่ IQ สูงก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิตและการทำงาน จนกระทั่งกลางทศวรรษที่ 1990 แดเนียล โกลแมน (Daniel Goleman) นักจิตวิทยาชื่อดังได้เสนอว่า คนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตหน้าที่การงานไม่จำเป็นต้องมี IQ สูงแต่ให้มีความฉลาดทางอารมณ์

(Emotion Intelligence: EQ) สูง ต่อมาในปี ค.ศ. 2000 นาท โซฮาร์ และ เอียน มาร์แชล (Danah Zohar & Ian Marshall) นักฟิสิกส์ ผู้เขียนหนังสือคลาสสิก The Quantum Self และ The Quantum Society ที่ได้รับการยกย่องในระดับนานาชาติ ก็ได้เขียนหนังสือชื่อว่า SQ: Connecting with our Spiritual Intelligence โดยอ้างการวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับระบบประสาทและสมองมนุษย์จำนวน 4 เรื่องที่แสดงให้เห็นว่า ในการทำงานของสมองส่วนหน้า (Frontal Lobes) ซึ่งเป็นสมองที่ควบคุมความคิด ความจำสติปัญญา อารมณ์ความรู้สึก การมีเหตุผล และการแก้ไขปัญหา โดยงานวิจัยจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่

1. งานวิจัยในปี ค.ศ.1990 โดยศาสตราจารย์ ดร. ไมเคิล เพอร์ซิงเกอร์ (Michale Persinger) นักจิตประสาท (Neuropsychologist) ชาวแคนาดา ที่สนใจการทำงานของสมองแบบองค์รวม และในปี 1997 ศ.ดร.วี เอส รามชันดรัน (V.S. Ramachandran) และคณะแห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย กล่าวถึงการมีอยู่ของจุดหนึ่งในสมองที่ว้าขึ้นมาบริเวณ temporal lobes เมื่อมีการพูดคุยหัวข้อเกี่ยวกับจิตวิญญาณหรือศาสนา จุดนั้นเรียกว่า จุดพระเจ้า (God spot)

2. การทำงานของวูล์ฟ ซิงเกอร์ (Wolf Singer) นักประสาทวิทยาชาวออสเตรียเกี่ยวกับกระบวนการทางประสาทในการคิดด้านเหตุผลที่เป็นพื้นฐานของความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์ โดยความฉลาดทางสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ไม่สามารถบอกได้ว่าสิ่งต่างๆที่บุคคลลงมือทำนั้นทำไปเพื่ออะไร ดังนั้นวูล์ฟจึงเสนอแนวคิดของความฉลาดทางสติปัญญาเพิ่มขึ้นมา เพื่อบอกว่าบุคคลจะลงมือทำอะไรต่างๆ ดีหรือไม่ เพราะอะไร หรือพยายามถามคำถามว่าทำไม เพราะอะไร ผู้เขียนยกตัวอย่างของการเล่นเกมส่ โดยบุคคลที่มีความฉลาดทางสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์สูง จะเริ่มต้นด้วยคำถามที่ว่า “จะเล่นเกมส่ให้เก่งและมีประสิทธิภาพได้อย่างไร” แต่ความฉลาดทางสติปัญญา จะเริ่มต้นคำถามว่า “เกมส่นี้หากเล่นไปแล้วจะดีหรือไม่ อย่างไร”

3. ในช่วงกลาง ค.ศ.1990 โรโดลโฟ จินาส (Rodolfo Glinas) ผู้พัฒนางานของซิงเกอร์ได้ศึกษาจิตใต้สำนึกของคนเราเปรียบเทียบกับในขณะที่หลับและตื่น พบว่า มีการตอบสนองต่อสนามแม่เหล็กต่างกัน

4. เทอเรนซ์ เดียร์คอน นักมนุษยวิทยา ได้เขียนหนังสือชื่อ THE SYMBOLIC SPECIES ในปี 1997 แสดงให้เห็นว่าในการทำงานของสมองส่วนหน้า (Frontal Lobes) ในการประมวลผลสัญลักษณ์ ภาษากาย เป็นการทำงานของความฉลาดที่เรียกว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณ

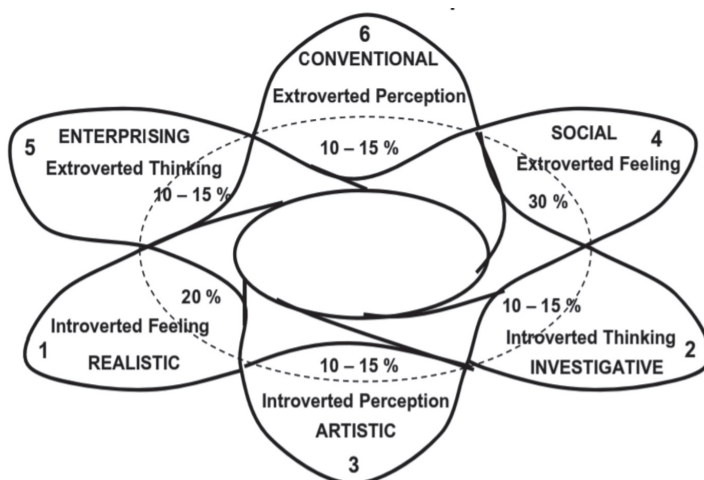
ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งานวิจัยทั้ง 4 เรื่องข้างต้น แสดงถึงการดำรงอยู่ของความฉลาดทางจิตวิญญาณ โดยความฉลาดทางจิตวิญญาณเข้ามาเติมเต็มความฉลาดทางสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์อย่างสมบูรณ์ที่สุด จึงกล่าวได้ว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณเป็นความฉลาดขั้นสุดยอดของมนุษย์ ซึ่งโซฮาร์ และ มาร์แชล ยืนยันว่าการวิจัยเกี่ยวกับความฉลาดทางจิตวิญญาณนี้ เป็นการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์โดยไม่มี ความเชื่อเรื่องศาสนาเข้ามาปะปนแต่อย่างใด คนที่เคร่งศาสนาอาจมีความฉลาดทางจิตวิญญาณต่ำมากก็ได้ ในทางตรงข้ามคนที่มีความฉลาดทางจิตวิญญาณสูง อาจไม่ยึดศาสนาใดเลยก็เป็นได้เช่นกัน และความฉลาดทางจิตวิญญาณนี้ก็ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับศาสนา เพราะความฉลาดทางจิตวิญญาณเป็นเรื่องของระบบ

“ภายใน” ตัวมนุษย์ ไม่ใช่เรื่องกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมจากภายนอกในแบบศาสนาทั่วไป และย้าว่ามนุษย์ทุกคนสามารถนำความเข้าใจเกี่ยวกับความฉลาดทางจิตวิญญาณมาใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ ไม่ใช่เป็นเพียงแนวคิดในเชิงนามธรรมที่จับต้องไม่ได้เท่านั้น

แนวคิดและทฤษฎีความฉลาดทางจิตวิญญาณ

แนวคิดและทฤษฎีของโซฮาร์และมาร์แชล

โซฮาร์และมาร์แชล (Zohar and Marshall, 2000) ได้ใช้ดอกบัว 6 กลีบในการอธิบายแนวความคิดเรื่อง ความฉลาดทางจิตวิญญาณ ซึ่งเรียกว่า ดอกบัวแห่งตัวตน (Lotus of the Self) ดังภาพ

ที่มา: Zohar, D. & Marshall, L. (2000). *SQ: Spiritual Intelligence The Ultimate Intelligence*. New York: Bloomsbury.

ดอกบัวแห่งตัวตน (Lotus of the Self) เป็นสัญลักษณ์แทนตัวตนของบุคคล (Self) ซึ่งเป็นแหล่งของพลังทั้งหมดของบุคคล ที่ก่อให้เกิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ความเข้าใจในความหมายและคุณค่าของชีวิต โดยแบ่งดอกบัวออกเป็น 3 ชั้น ชั้นนอกสุดของกลีบดอกบัวทั้ง 6 แสดงถึงอัตตา (Ego) ของบุคคล อธิบายให้เห็นถึงบุคลิกภาพ 6 แบบ ส่วนชั้นที่สองอยู่ระหว่างกลีบดอกบัวและเกสรดอกบัว แสดงถึงแรงจูงใจหรือแรงขับที่ทำให้เกิดลักษณะบุคลิกภาพในแต่ละแบบขึ้น และชั้นในสุดเกสรดอกบัว แสดงถึง ตัวตนของบุคคลซึ่งจะรวมทั้งระบบการคิด ปัญญา ความรู้สึก สติสำนึกของและแกนกลางความเป็นตัวตนของตนเอง

อัตตา (Ego) ของบุคคล เป็นส่วนที่พัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับสุดท้าย เป็นชั้นของตัวตนที่มีเหตุผลที่สุด มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงาน เป็นลำดับขั้นของระบบประสาทที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับตรรกะที่มีเหตุผล ความคิด

ความรู้สึก ภายใต้กรอบศีลธรรม อัตตาเป็นกลีบชั้นนอกสุดของดอกบัว ประกอบไปด้วยลักษณะบุคลิกภาพ 6 แบบ ตามการนิยามของนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เจ แอล ฮอลแลนด์ (J.L. Holland) ที่ได้อธิบายไว้ในหนังสือชื่อ Making Vocational Choice: A Theory of Vocational Personalities and Work Environmental ว่า ดอกบัว 6 กลีบ จะแสดงลักษณะบุคลิกภาพ 6 แบบ และอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพในแต่ละแบบแตกต่างกันออกไป ดังนี้

กลีบที่ 1 บุคลิกภาพแบบยึดตามระเบียบแบบแผน (Conventional) บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบนี้จะมีลักษณะระมัดระวังตนเอง ไม่ยืดหยุ่น ทำตามขั้นตอน เป็นคนเจ้าระเบียบ อาชีพที่เหมาะสมกับลักษณะบุคลิกภาพแบบนี้ คือ พนักงานต้อนรับ เลขานุการ พนักงานคอมพิวเตอร์ นักบัญชี เป็นต้น

กลีบที่ 2 บุคลิกภาพแบบชอบเข้าสังคม (Social) บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เข้ากับบุคคลอื่นได้ง่าย ชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีความอดทนและความรับผิดชอบ มีไหวพริบ เป็นผู้ให้คำปรึกษา และรักษารักรวมชาติ อาชีพที่เหมาะสมกับลักษณะบุคลิกภาพแบบนี้ คือ นักบำบัด ผู้จัดการ ผู้ให้คำปรึกษา ครู และอาจารย์ เป็นต้น

กลีบที่ 3 บุคลิกภาพแบบชอบสำรวจ (Investigative) บุคลิกภาพแบบนี้จะมีลักษณะรอบคอบ มีความเป็นเหตุเป็นผล ถ่อมตัว ชอบการคิดวิเคราะห์ อยากรู้อยากเห็น บุคคลกลุ่มนี้จึงสามารถวิเคราะห์บุคคลหรือความคิดต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังชอบความสันโดษ และเป็นตัวของตัวเอง อาชีพที่เหมาะสมสำหรับบุคลิกภาพแบบนี้ คือ นักวิทยาศาสตร์ แพทย์ นักสำรวจ และนักวิจัย เป็นต้น

กลีบที่ 4 บุคลิกภาพแบบชอบงานศิลป์ (Artist) บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบนี้จะมีลักษณะไม่เป็นระเบียบ เจ้าอารมณ์ ถูกกระตุ้นได้ง่าย บุคคลกลุ่มนี้จึงมีความเป็นตัวของตัวเองสูง จินตนาการ ไม่ชอบทำตามผู้อื่น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีอารมณ์อ่อนไหว เปิดเผย อาชีพที่เหมาะสมสำหรับบุคลิกภาพแบบนี้ คือ นักเขียน นักดนตรี นักแสดง นักหนังสือพิมพ์ ช่างถ่ายภาพ สถาปนิก เป็นต้น

กลีบที่ 5 บุคลิกภาพแบบยึดความจริง (Realistic) บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบนี้มักเป็นเพศชาย มีลักษณะจริงจัง ไม่ชอบสิ่งที่ไร้สาระ ยึดติดกับความเป็นจริง ไม่ยืดหยุ่น ตื้อรั้น หลบหน้าจากสังคม มีความยุติธรรม จริงใจ พุดจาตรงไปตรงมา อาชีพที่เหมาะสม คือ คนขับรถ ช่างกล นักบิน และวิศวกร เป็นต้น

กลีบที่ 6 บุคลิกภาพแบบกล้าได้กล้าเสีย (Enterprising) บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบนี้จะมีลักษณะความมั่นใจในตัวเองสูง เข้าสังคมเก่ง ทะเยอทะยาน ชอบใช้อำนาจ เผด็จการ ชอบการผจญภัย บุคคลกลุ่มนี้จึงชอบแสวงหาความตื่นเต้น มองโลกในแง่ดี พร้อมทั้งจะทดลองทุกสิ่งทุกอย่าง มักจะทำอะไรด้วยความมั่นใจ อาชีพที่เหมาะสม ได้แก่ นักการเมือง ผู้บริหาร ผู้จัดการ เจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก ตำรวจ ทหาร เป็นต้น

จากแนวคิดของไซฮาร์และมาร์แชล สรุปลได้ว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณ (SQ) จะมุ่งเน้นลักษณะบุคลิกภาพหรือระบบความคิดให้เข้ากับความสามารถของบุคคล อันนำไปสู่การประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับลักษณะบุคลิกภาพ อีกนัยหนึ่ง การแสดงลักษณะบุคลิกภาพในแต่ละแบบที่แตกต่างกันออกไปเป็นสิ่งที่แสดง

ถึงการมีวุฒิภาวะทางบุคลิกภาพและความฉลาดทางจิตวิญญาณที่แตกต่างกันออกไปด้วย ผู้เขียนมีทรรศนะว่าบุคคลหรือแม้กระทั่งนักศึกษาที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนและการดำเนินชีวิต ตลอดจนมีความฉลาดทางจิตวิญญาณสูง จะต้องแสดงออกถึงคุณสมบัติของลักษณะบุคลิกภาพทั้ง 6 แบบ เปรียบดังดอกบัวทั้ง 6 กลีบหากเจริญเติบโตและเบ่งบานได้พร้อมกัน ดอกบัวนั้นย่อมเบ่งบานได้อย่างสมบูรณ์และสวยงาม ตรงกันข้ามหากดอกบัวทั้ง 6 กลีบ เติบโตและเบ่งบานไม่เท่ากัน มีกลีบใดกลีบหนึ่งเบ่งบาน แต่บางกลีบเหี่ยวแห้ง ดอกบัวนั้นก็จะไม่สวยงาม บุคลิกภาพของมนุษย์ก็เช่นกันต้องมีการพัฒนาอัตราหรือบุคลิกภาพทั้ง 6 แบบภายในตนเองอย่างเท่าๆ กัน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อย่างมีวิสัยทัศน์ มีพลัง ความยืดหยุ่นในการดำเนินชีวิต จะช่วยให้พบความสุข และความเข้าใจในตนเองอย่างแท้จริง

แนวคิดของเดวิด บี คิง

เดวิด บี คิง (David B King, 2008) ได้แบ่งองค์ประกอบของความฉลาดทางจิตวิญญาณเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. **ด้านการคำนึงถึงการดำรงอยู่ของชีวิต (Critical Existential Thinking)** หมายถึง ความสามารถในการคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย เหตุผลในการดำเนินชีวิต ทำความเข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิตที่ประกอบด้วย การเกิด แก่ เจ็บ ตาย แบ่งเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1.1 ความสามารถในการรับรู้คุณค่าและความหมายของชีวิต
- 1.2 ความสามารถในการสร้างลำดับความสำคัญของคุณค่าและเป้าหมายของชีวิต
- 1.3 ความสามารถในการจัดและประเมินความสำเร็จของเป้าหมาย
- 1.4 ความสามารถในการมีส่วนช่วยให้ผู้อื่นค้นพบเป้าหมายและความหมายของชีวิต

ผู้ที่มีความสามารถด้านการคำนึงถึงการดำรงอยู่ของชีวิตสูง จะมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ (Critical thinking) สามารถประเมินและแก้ไขปัญหาด้วยการใช้สติปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาที่พบว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณด้านการคำนึงถึงการดำรงอยู่ของชีวิตมีความสัมพันธ์กับความฉลาดทางสติปัญญา (IQ)

2. **ด้านการสร้างเป้าหมายในชีวิต (Personal Meaning Production)** หมายถึง ความสามารถในการหาความหมายและเป้าหมายของชีวิต รวมไปถึงความสามารถในการสร้างสรรค์หรือควบคุมสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

3. **ด้านการตระหนักรู้ถึงภาวะเหนือธรรมชาติ (Transcendental Awareness)** เป็นองค์ประกอบสำคัญของความฉลาดทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจและร่างกายของตนเองกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ทำให้บุคคลมองเห็นคุณค่าภายในตนเองและสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างลึกซึ้ง

4. **ด้านการเข้าสู่ภาวะมีสติ (Conscious State Expansion)** หมายถึง ความสามารถที่จะเข้าถึงการมีสติที่มั่นคง ซึ่งเกิดจากความสงบของจิตใจตนเอง การเข้าสู่ภาวะมีสตินั้นจะก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ เช่น เกิดความคิดสร้างสรรค์ และความฉลาดด้านต่างๆ เช่น ความฉลาดทางสติปัญญา ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นต้น หากบุคคลสามารถเข้าสู่ภาวะการมีสติในระดับสูง ก็จะเป็นผู้ที่มีระดับความฉลาดทางจิตวิญญาณที่สูงด้วย

จากแนวคิดของเดวิด บี คิง สามารถสรุปได้ว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณ เป็นความสามารถทางจิตใจที่ใช้ในการตระหนักรู้ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและการปรับตัวในการดำรงชีวิต ซึ่งนำไปสู่การไตร่ตรองสิ่งสำคัญอย่างลึกซึ้ง การส่งเสริมความหมายของชีวิต การยอมรับข้อจรรยาบรรณในตนเอง และการควบคุมสภาวะทางจิตใจอย่างมีสติ ทำให้บุคคลสามารถเผชิญปัญหาได้อย่างเหมาะสมต่อไป

จากแนวคิดที่ได้นำเสนอในเบื้องต้นนั้น สามารถสรุปได้ว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณ (SQ) เป็นรากฐานที่สำคัญที่จะทำให้บุคคลใช้ความฉลาดทางสติปัญญา (IQ) และความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ได้อย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ ดังนั้นสถาบันการศึกษาพยาบาลจึงควรมีการเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณให้กับนักศึกษาเพิ่มขึ้น เพื่อให้ นักศึกษาสามารถปรับตัว รู้จักตัวตนของตนเอง มีจุดมุ่งหมายในการเรียนพยาบาล และสามารถเผชิญปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

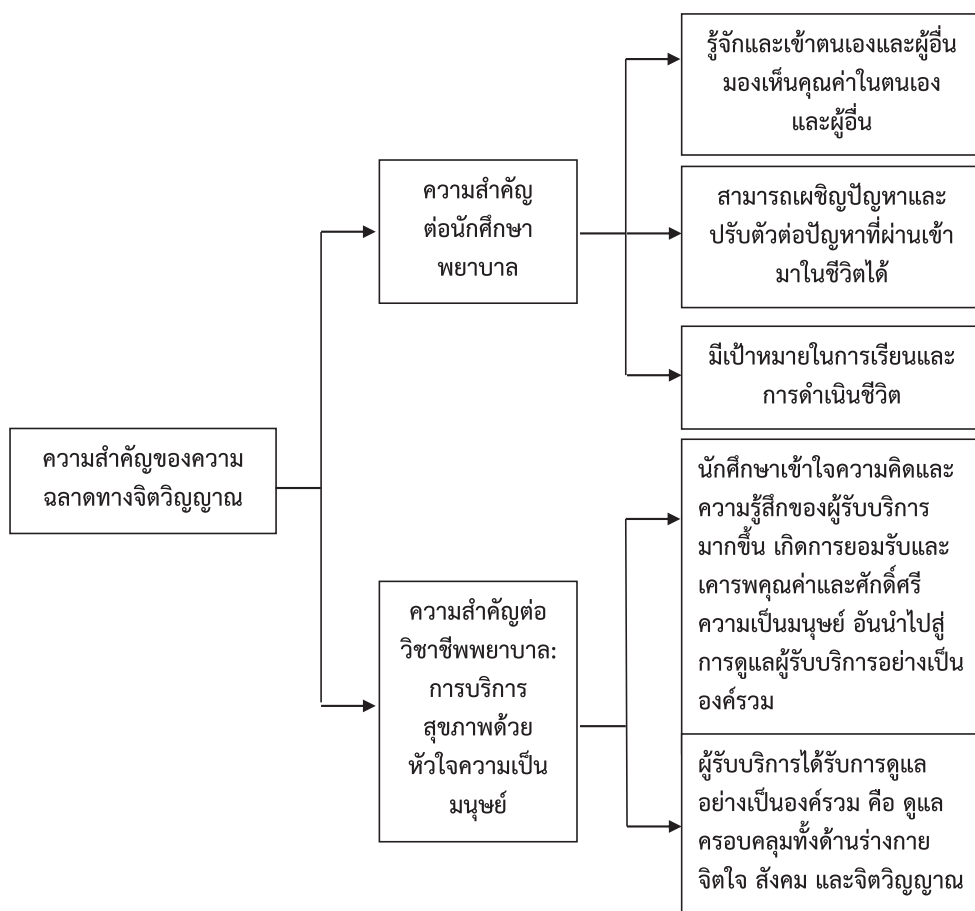
ความฉลาดทางจิตวิญญาณ: หัวใจสำคัญบนเส้นทางการศึกษาพยาบาล

ความสำคัญของความฉลาดทางจิตวิญญาณต่อการศึกษาพยาบาลนั้น การที่นักศึกษาเลือกเรียนพยาบาล บางคนพ่อแม่เลือกให้เพราะเป็นวิชาชีพที่มีเกียรติ จบมามีงานรองรับ บางคนเลือกเรียนพยาบาลตามเพื่อน บางคนไม่รู้จะเลือกเรียนอะไร ไม่มีเป้าหมายในการเรียน บังเอิญสอบได้ก็เรียน ส่งผลให้เมื่อนักศึกษาเรียนได้ช่วงเวลาหนึ่งก็ลาออกกลางคัน เพราะเกิดความเบื่อหน่าย ไม่มีความสุขในการเรียน (Bundasak, Chaowiang, & Jangasem, 2016) ดังนั้นการเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณ จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะความฉลาดทางจิตวิญญาณเป็นเรื่องของการใช้ชีวิตให้เกิดคุณค่าและมีเป้าหมาย ทำให้เกิดมุมมองต่อชีวิตที่กว้างขึ้นและลึกซึ้ง หากนักศึกษาพยาบาลได้รับการเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณก็จะทำให้นักศึกษามีจุดมุ่งหมายในการเรียนและการใช้ชีวิต สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองให้ฝ่าฟันอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ มีความสุขในการเรียนและการดำเนินชีวิตบนเส้นทางการศึกษาพยาบาลจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณมีความสำคัญ ดังนี้ (Zohar and Marshall, 2000)

- 1) ทำให้บุคคลมีความยืดหยุ่น ไม่ยึดติดรูปแบบที่ตายตัว
- 2) ทำให้บุคคลรู้จักตัวตนของตนเองในระดับสูง
- 3) ทำให้บุคคลสามารถเผชิญปัญหาและเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาสได้
- 4) ทำให้บุคคลสามารถกล้าที่จะเผชิญและข้ามผ่านความเจ็บปวดในชีวิตได้
- 5) สามารถทำให้ตนเองมีแรงบันดาลใจจากภาพวิสัยทัศน์และคุณค่าในตนเอง

- 6) ทำให้บุคคลไม่สร้างความทุกข์ใจหรือทำลายสิ่งอื่นใดโดยไม่จำเป็น
- 7) ทำให้บุคคลเห็นความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว
- 8) ทำให้บุคคลสามารถตั้งคำถามว่า “เพราะอะไร” หรือ “จะเป็นอย่างไรถ้า...”

นอกจากนี้ปัญหาที่พบขณะที่นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติบนหอผู้ป่วย คือ นักศึกษามุ่งเน้นการดูแลด้านร่างกาย แต่ยังไม่สามารถเข้าถึงจิตใจและจิตวิญญาณของผู้รับบริการได้ เพราะสุขภาพของมนุษย์เป็นผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อนระหว่างร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ นักศึกษาจึงต้องมีหน้าที่ช่วยให้ผู้ป่วยเผชิญกับภาวะการเจ็บป่วยได้อย่างผาสุก ดูแลระดับประคับประคองด้านจิตใจ และคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้นการเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณจะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจความสำคัญของการใช้จิตวิญญาณในการดูแลผู้รับบริการ โดยรับรู้วิถีชีวิตของทุกคนมีคุณค่า (Nardi & Rooda, 2011) ส่งผลให้นักศึกษาเข้าใจความคิดและความรู้สึกของผู้รับบริการ สามารถประคับประคองจิตใจผู้รับบริการให้เป็นปกติ และคงไว้ซึ่งคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จากความสำคัญดังกล่าว สามารถสรุปได้ ดังแผนภาพ

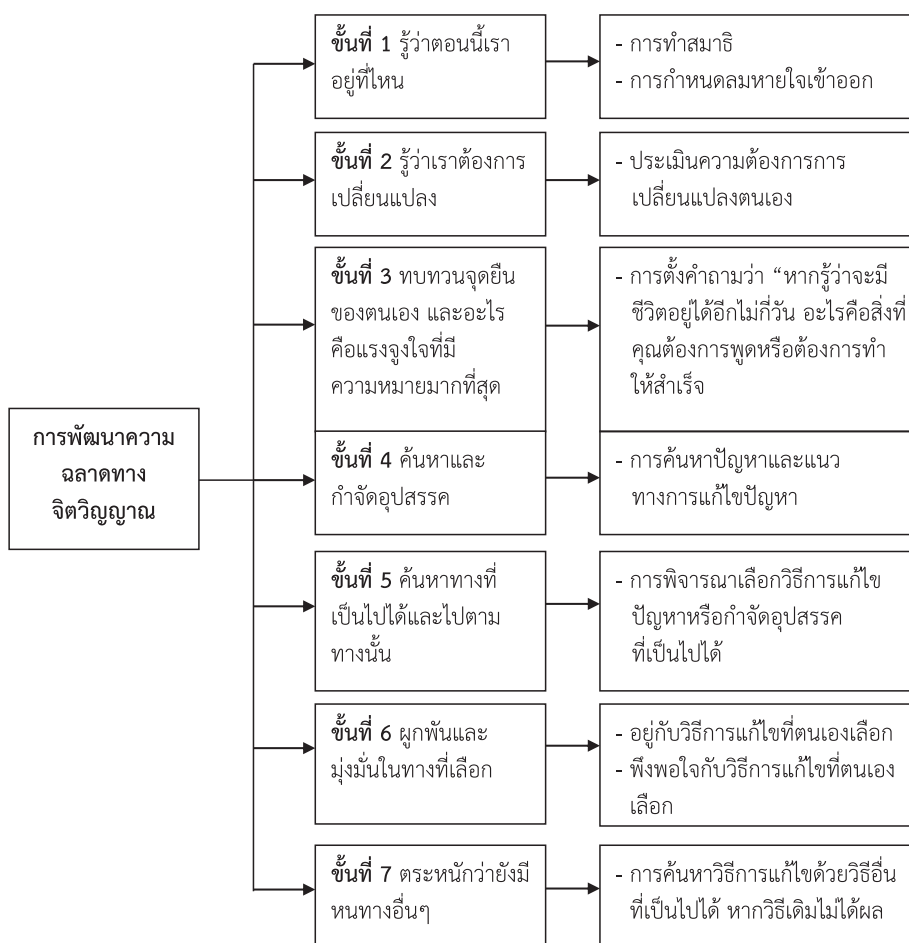

ภาพที่ 1 ความสำคัญของความฉลาดทางจิตวิญญาณ

สรุปได้ว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณมีความสำคัญกับวิชาชีพพยาบาล นักศึกษาพยาบาลที่มีความฉลาดทางจิตวิญญาณสูงจะมีเป้าหมายในการเรียนที่ชัดเจนและการดำเนินชีวิตอย่างมีจุดหมาย รู้จักและเข้าใจตนเอง สามารถปรับตัวและเผชิญปัญหากับสถานการณ์ที่อาจจะนำไปสู่ปัญหาทางสุขภาพจิตได้นอกจากนี้ความฉลาดทางจิตวิญญาณจะหล่อหลอมให้นักศึกษาพยาบาลรับรู้ชีวิตของผู้รับบริการมีคุณค่า ต้องการการเยียวยาและการเอาใจใส่ด้วยหัวใจ ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงคุณค่าของวิชาชีพในด้านบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ต่อไป

แนวทางการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ

โซฮาร์และมาร์แชล (Zohar and Marshall, 2000) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาความฉลาดทางจิต 7 ขั้นตอน ผู้เขียนได้สรุปและยกตัวอย่างวิธีการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังแผนภาพ

ภาพที่ 2 การพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณตามแนวคิดของ Zohar and Marshall (2000)

นอกจากนี้ ยังสามารถพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณด้วยวิธีที่เรียกว่า 2-Re (Pavaganun, 2005) ได้แก่

1. Rethink เลิกหลงความรู้ทุกอย่างที่มี ต้องหมั่นเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ ไม่หวั่นไหวต่อการเปลี่ยนแปลง จงเปลี่ยนแปลงตนเองก่อนที่จะถูกเปลี่ยนแปลง รู้จักช่างสังเกตและตั้งคำถามอยู่เสมอ อย่ายึดติดกับสิ่งเดิมๆ ที่เคยผ่านมา

2. Retest หมั่นตรวจสอบคุณภาพนิสัยทัศนคติของเองว่าเป็นคน Active หรือ Passive ทางอารมณ์ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสภาพแวดล้อมของครอบครัว การตรวจสอบนี้เพื่อให้รู้จักเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส รู้จักคิดในแง่บวกต่างๆ ที่หลากหลายและกว้างขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ รู้จักวิเคราะห์หาข้อบกพร่องของตนเองอยู่เสมอเพื่อทำความเข้าใจและแก้ไข

จากการทบทวนวรรณกรรมยังพบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางจิตวิญญาณ ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ โดยพบว่า ความฉลาดทางอารมณ์มีความสัมพันธ์กับความฉลาดทางจิตวิญญาณ โดยความฉลาดทางอารมณ์จะเป็นพื้นฐานของความฉลาดทางจิตวิญญาณ (Wigglesworth, 2004) นอกจากนี้ยังพบว่า สติมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความฉลาดทางจิตวิญญาณ (Rattanapat, Chittcharat, & Piasai, 2016) ดังนั้นหากมีการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์และการฝึกฝนสติให้กับนักศึกษาพยาบาลมากขึ้นก็จะทำให้นักศึกษามีความฉลาดทางจิตวิญญาณสูงขึ้นเช่นเดียวกัน ครูผู้สอนมีบทบาทในการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ อาจจะเป็นการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์และการฝึกสมาธิให้กับนักศึกษา ผลจากการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณจะทำให้เกิดผลดีต่อวิชาชีพในการดูแลผู้รับบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ อีกทั้งยังเกิดผลดีต่อตนเองคือมีจุดมุ่งหมายในการเรียนและการใช้ชีวิต สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองให้ฝ่าฟันอุปสรรค มีความสุขในการเรียนและการดำเนินชีวิตบนเส้นทางการศึกษาพยาบาล แต่อย่างไรก็ตามตัวนักศึกษายังมีบทบาทสำคัญในการฝึกฝนและพัฒนาตนเองด้วยวิธีดังกล่าวเพื่อให้มีความฉลาดทางจิตวิญญาณที่สูงขึ้นต่อไป

สรุป

ความฉลาดทางจิตวิญญาณเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ นักศึกษาพยาบาลมีจุดมุ่งหมายในการเรียนและการดำเนินชีวิต สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองให้ฝ่าฟันอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ตลอดจนสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานคุณธรรมจริยธรรมได้ นอกจากนี้ การส่งเสริมการดูแลด้านจิตวิญญาณให้กับนักศึกษาพยาบาลจะทำให้นักศึกษาพยาบาลรับรู้วิถีชีวิตของผู้รับบริการทุกคนมีคุณค่า ทำให้นักศึกษาเกิดการดูแลผู้รับบริการด้วยจิตใจที่ศรัทธา เข้าใจผู้รับบริการ และสามารถดูแลผู้รับบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ดังนั้นสถาบันการศึกษาพยาบาลจึงควรมีการเสริมสร้างความฉลาดทางจิตวิญญาณให้กับนักศึกษาพยาบาล อันจะส่งผลให้นักศึกษาสามารถใช้ชีวิตอยู่บนเส้นทางวิชาชีพพยาบาลได้อย่างมีความสุขและดูแลผู้รับบริการด้วยความเอื้ออาทรต่อไป

References

- Bundasak, T., Chaowiang, K., & Jangasem, N. (2016). Happily Learning among Nursing Students. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 357-369.
- Chanfong, N. (2008). Spiritual Quotient: SQ. *FEU Academic Review*, 1(2), 75-77.
- Hildebrant, L. S. (2011). *Spiritual intelligence: Is it related to a leader's level of ethical development?*. A dissertation presented in partial fulfillment of the requirements for the degree doctor of philosophy, Capella University.
- Jang, S.A., Khoramirad, A., Pourmarzi, D., & Raisi, M. (2017). Relationship Between Spiritual Intelligence and Ethical Decision Making in Iranian Nurses. *Journal of Humanistic Psychology*, Volume 2; doi: 10.1177/0022167817704319.
- Khunthar, A., Kedcham, D., Sawaengdee, K., & Theerawit, T. (2013). Job transfers amongst registered nurses in Thailand. *Thai Journal of Nursing Council*, 28(3), 19-31.
- King, D. B. (2008). *Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, and measure*. Unpublished Master's Thesis, Trent University, Peterborough, Ontario, Canada.
- Nardi, D. & Rooda, L. (2011). Spiritual-Based Nursing Practice by Nursing Students: An Exploratory Study. *Journal of Professional Nursing*, 27(4), 255-263.
- Noohi, E., Rahimi, N., & Nakhaee, N. (2014). Study Spiritual Intelligence Nursing and Midwife Students of Kerman University of Medical Sciences in 1391. *Journal of Medical History*, 5(17), 63-78.
- Pavaganun, C. (2005). SQ: Spiritual Intelligence for business and management. *Prachachat Business*. March, 3rd-6th, 6.
- Rattanaphet, S., Chittcharat, N. and Piasai, P. (2016). The relationship among spiritual intelligence, mindfulness, and happiness in Buddhism. *Journal of Behavioral Science for Development*, 8(1), 79-102.
- Ruddock, B. & Cameron, R.J. (2010). Spirituality in children and young people: a suitable topic for educational and child psychologists?. *Educational Psychology in Practice*, 26(1), 25-34.

- Sucaromana, A. (2016). Resilience Quotient: RQ. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(1), 209-220.
- Wichitnaowaratana, S. (2014). Spiritual Capital of Psychological Intelligence. *Chandrakasem Rajabhat University Journal*, 20(39), 1-9.
- Wigglesworth, C. (2004). *Spiritual Intelligence and Why it Matters*. Tehran: Printing Publishing Growth.
- Zohar, D. & Marshall, L. (2000). *SQ: Spiritual Intelligence the Ultimate Intelligence*. New York: Bloomsbury.